

УДК 378.091.279.7:17.023.36

ТЕТЯНА ІСАЄНКО
(Полтава)

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Розглянуто критерії оцінювання рівня моральної культури курсантів вищих військових навчальних закладів у контексті підготовки до майбутньої професії.

Ключові слова: курсанти, критерій, показник, рівень моральної вихованості, моральна зрілість, моральна культура.

Моральна культура майбутнього фахівця – це якісна характеристика його розвитку та моральної зрілості, ступінь засвоєння моральних норм, правил і їх реалізація у вчинках; такий рівень оволодіння гуманістичними цінностями, коли вони набувають особистісного змісту, перетворюються у мотив поведінки.

Одним із найважливіших питань дослідно-експериментальної роботи стала розробка й апробація критеріїв і показників, що дозволяють оцінити рівень розвитку педагогічного явища, для своєчасного внесення необхідних корективів у методику впровадження колективної програми заходів педагогічного впливу, спрямованих на виховання моральної культури курсантів.

Оскільки моральна культура формується в процесі морального виховання і є кінцевим його результатом, це дає нам можливість вважати поняття “моральна культура” і “моральна вихованість” у деякій мірі синонімічними. У результаті аналізу наукових досліджень ми дійшли висновку про те, що пошуки науково обґрунтованих рекомендацій щодо виявлення та визначення рівнів та критеріїв моральної вихованості особистості поступово розширюються. До цієї проблеми зверталися І.Д. Бех, Б.П. Бітінас, О.С. Богданова, О.В. Бондаревська, В.М. Гриньова, Б.С. Кобзар, І.С. Мар’єнко, М.І. Монахов, Н.О. Репа, Ю.Є. Субачов, Б.Д. Фролов, М.І. Шилова.

Цікавими для нашого дослідження є підходи вчених до визначення рівнів моральної вихованості. Так, І.Д. Бех пропонує під рівнем моральної ви-

хованості розуміти ступінь відповідності рис та якостей, що характеризують моральне обличчя людини, моральним вимогам, які пред'являються до певної групи учнів. О.С. Богданова розглядає рівень моральної вихованості як рівень розвитку моральної свідомості, моральної поведінки та моральних почуттів особистості. О.В. Бондаревська вважає, що показником рівня моральної вихованості має виступати співвідношення між особистісним і суспільним началами. І.С. Мар'єнко та Б.П. Бітінас як міру оцінки рівня вихованості розглядають вірогідність поведінки у відповідності з прийнятими в суспільстві нормами, правилами тощо [4, с. 39].

Усі названі позиції вчених мають право на існування. Під рівнем моральної вихованості курсантів, з огляду на їх майбутню військову професію, ми розуміємо ступінь вияву у службовій та повсякденній діяльності почуття обов'язку, відповідальності, справедливості, усвідомлення власної гідності, прагнення берегти честь, самовдосконалюватись.

У своєму дослідженні ми виходили з того, що, маючи чітке уявлення про рівень вихованості конкретної особистості, можна визначити, які якості в неї вже склалися і переважають, а які перебувають у стадії становлення, виявити чинники, що сприяють їх подальшому розвитку, і застосовувати відповідно педагогічні прийоми та методи впливу.

У процесі експериментального дослідження вихованості моральної культури постало питання про те, як її визначати, що і стало метою нашої наукової розвідки. Психолого-педагогічна література не дає якихось усталених універсальних критеріїв моральної вихованості. Однак до найбільш загальних дослідники зараховують: ставлення особистості до суспільства, праці, людей, до себе; спрямованість особистості, її потреби, мотиви, інтереси, ідеали, співвідношення мотивів її поведінки та характеру вчинків з нормами і правилами моралі, інтелектуальний, поведінковий та емоційний рівні розвитку [5, с. 3].

Загальний критерій моральної вихованості І.С. Мар'єнко визначає як ознаку, на основі якої встановлюється просування особистості її моральному розвитку на відносно завершеному етапі шкільного навчання та виховання [3, с. 159]. Визначаючи критерії загальної моральної вихованості, деякі науковці виділяють й інші суттєві й не менш узагальнені критерії розвитку усвідомлення окремих моральних норм і правил моралі: ступінь розвитку та сформованості моральних умінь, навичок і звичок, характер моральної орієнтації у складних ситуаціях, ступінь принциповості, рівень розвитку вольової сфери, моральну вимогливість до себе та інших людей, характер поведінки в колективі, а також наодинці із собою, ступінь уважного та доброзичливого ставлення до інших людей, рівень розвитку почуття власної гідності, честі, совісті і т. д.

Вивчення проблеми критеріїв у педагогічних і військово-педагогічних дослідженнях показало наявність кількох основних підходів до їх розуміння. Так, наприклад, П.М. Городов під критерієм розуміє показник, на підставі якого можна говорити про ефективність виховання взагалі, того або іншого педагогічного засобу і прийому впливу зокрема [2, с. 43]. Ю.К. Бабанський рекомендує визначити ефективність навчально-виховного процесу одночасно за кількома критеріями, основними з яких він пропонує вважати

якість розв'язання навчально-виховних завдань, затрати часу в навчально-виховному процесі [1, с. 12].

Аналіз названих критеріїв і підходів до їх визначення переконує в тому, що всі вони тією чи іншою мірою відображають ефективність і якість виховання курсантів, пов'язані з раціональним розв'язанням виховних завдань, показують залежність результату від часу, указують на відповідність результату меті підготовки спеціаліста.

Ми дотримуємось визначення тих науковців, на думку яких вищим критерієм і моральною, і соціальною зрілості особистості є практична діяльність, адже вона як суттєва характеристика, досягаючи своєї високої якості, сприяє найбільш повному розвитку внутрішнього світу людини. Тому при розробці критеріїв і показників вихованості курсантів автор виходить із положень про те, що об'єктивною основою критеріїв є практичні справи і вчинки курсантів. Суб'єктивною стороною критеріїв є мотиви цієї діяльності, у яких розкривається, як правило, суспільно значущий зміст діяльності.

Незважаючи на різні визначення критеріїв, їх, на нашу думку, можна звести до трьох основних – тих, що визначають змістову, мотиваційну й дієву сферу. Аналіз літератури показує, що критерії повинні відповідати таким вимогам:

- бути простими і доступними для розуміння й використання;
- охоплювати всі елементи структури явища;
- ураховувати специфіку явища;
- давати можливість якісно і кількісно оцінювати рівні розвитку процесу, що вивчається.

Відповідно до цих положень були встановлені такі критерії виховання моральної культури курсантів.

Інтелектуальний критерій, що визначає наявність у курсантів знань про моральну культуру та її особливості в надзвичайних обставинах, цілеспрямованість, здатність до навчально-пізнавальної діяльності, інтелектуальні вміння, що включають цілепокладання – формування образу – результату діяльності, планування дій, реалізації діяльності, дій, корекції діяльності, дій, контролю за діяльністю, тобто становить змістовий елемент моральної культури.

Аксіологічний критерій, який розкриває визнання людини як найвищої цінності, показує наскільки курсант готовий до виконання професійного обов'язку, захоплений військовою службою, усвідомив необхідність своєї професійної діяльності, наскільки ця діяльність для нього цікава; висвітлює прагнення до самовдосконалення, тобто визначає мотиваційний і емоційно-вольовий елемент моральної культури.

Практично-поведінковий критерій, що відображає практичну діяльність курсантів, їх реальну поведінку.

Ці критерії не можуть претендувати на вичерпність. Вважаємо їх умовними, адже виховання – це безперервний процес, і передбачити заздалегідь співвідношення різних компонентів рівня вихованості, їх вияв та непомітні зміни досить складно. Кожний із цих критеріїв відображає вищий рівень розвитку моральної культури і є зразком, при порівнянні з яким реальних явищ можна встановити ступінь їх відповідності, наближення до ідеалу. Тому критерій має бути розгорнутим, тобто поєднувати дрібні одиниці ви-

міру, що дозволить досягти більш точних результатів. Такими одиницями є показники, які можна вважати типовим конкретним виявом одного із суттєвих аспектів виховання моральної культури.

У ході аналізу літературних джерел, результатів спостережень, бесід із викладачами, командирами підрозділів і курсантами були виявлені показники для кожного з критеріїв.

Інтелектуальний критерій визначається такими показниками: психолого-педагогічними знаннями про сутність, зміст і структуру моральної культури; інтелектуальними властивостями, здатністю до навчально-пізнавальної діяльності; інтелектуальними вміннями.

Аксіологічний критерій поєднує такі показники: усвідомлення курсантом людини як найвищої цінності, готовність до виконання військового обов'язку, усвідомлення потреби у професійній діяльності й емоційне ставлення до цього; здатність до оцінки й самооцінки, потреба морального самовдосконалення.

Для практично-поведінкового критерію характерні такі показники: моральний зміст діяльності (учинків, відносин); наявність моральних мотивів поведінки у професійній діяльності і в побуті; комунікативні властивості.

Для більш точного визначення рівня моральної культури в процесі її виховання доцільно виділити три рівні: низький, середній і високий. Кожний рівень можна описати на основі критеріїв і показників його розвитку. Опис рівнів виховання моральної культури може бути представлений у вигляді схеми (рис. 1, 2, 3).

Якісну характеристику моральної культури ми доповнили кількісною. Для цього ми додавали бали показників усіх критеріїв і розділяли на їх загальну кількість:

$$X = \frac{X_1 + X_2 + X_3}{n}$$

- де: X – середня величина рівня моральної культури в балах;
X₁ – середній бал по інтелектуальному критерію;
X₂ – середній бал по аксіологічному критерію;
X₃ – середній бал по практично-поведінковому критерію;
n – число критеріїв.

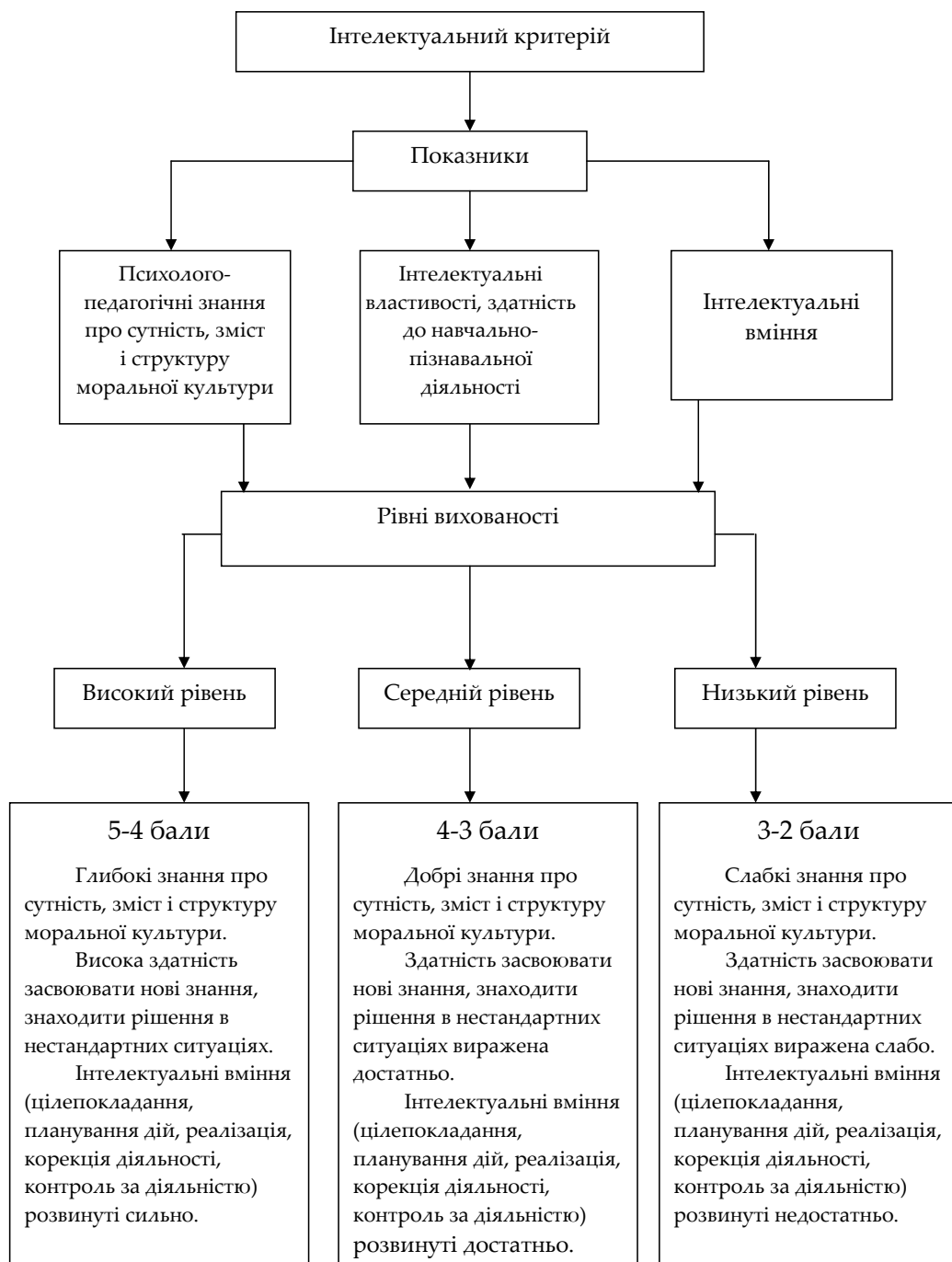

Рис. 1. Інтелектуальний критерій оцінювання рівнів моральної культури курсантів

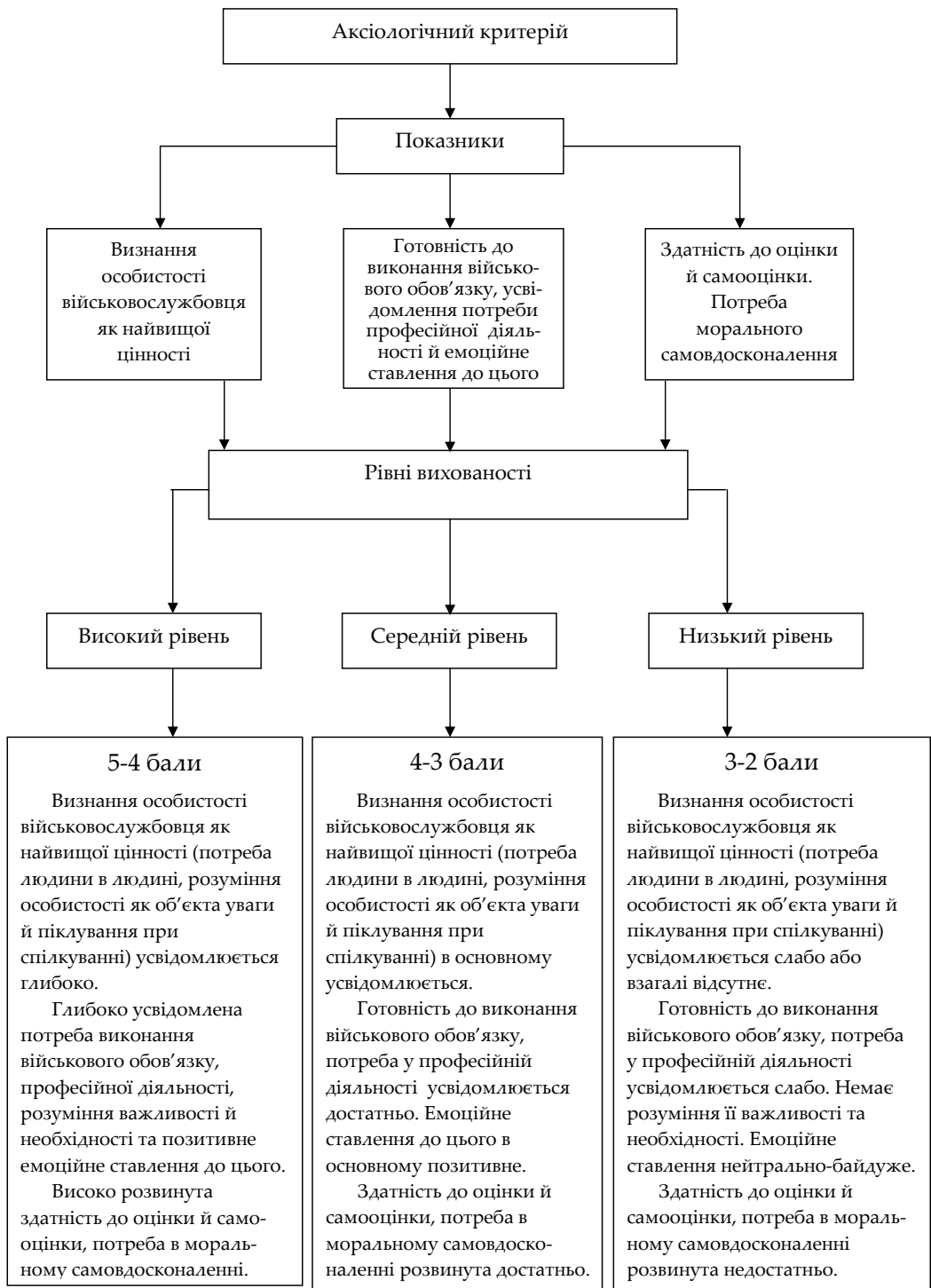

Рис. 2. Аксіологічний критерій оцінювання рівнів моральної культури курсантів

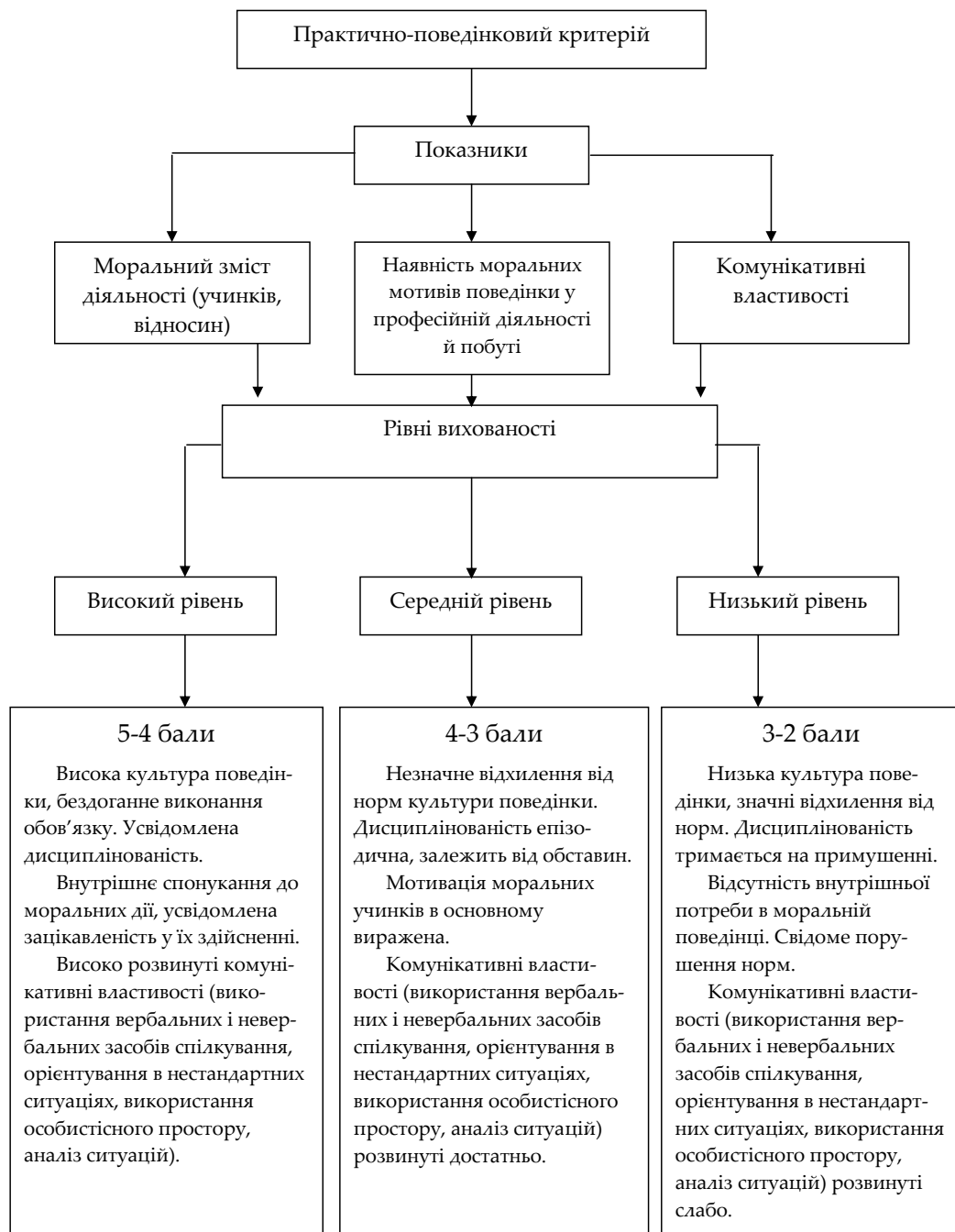

Рис. 3. Практично-поведінковий критерій оцінювання рівнів моральної культури курсантів

У ході дослідно-експериментальної роботи після закінчення семестру проводилися виміри рівнів вихованості моральної культури курсантів. Усього було проведено три виміри: початковий, проміжний і контрольний. Аналіз одержаних результатів дозволив виявити деякі загальні тенденції виховання моральної культури курсантів:

- зростання рівня моральної культури в експериментальних групах;
- стійкість виявлення індивідуальних особливостей моральної культури.

У ході формуючого експерименту співвідносність показників у рівнях вихованості моральної культури частини курсантів суттєво не змінилась. Це свідчить про те, що індивідуальні особливості в моральній культурі курсантів є стійкими і формуються залежно від домінування тих чи інших здібностей, що розвиваються протягом усього життя і діяльності;

– найбільша ефективність у вихованні моральної культури курсантів досягається в період професійного становлення, коли вони активно включаються в роботу під час стажування у військах;

– посилення прагнення курсантів старших курсів до співробітництва з однокурсниками і викладачами.

Зростання рівня моральної культури курсантів помітно вплинуло на якість підготовки майбутніх офіцерів. Так, у експериментальних навчальних групах, де заняття проводили викладачі – учасники експерименту, кількість хороших і відмінних оцінок, одержаних курсантами в ході екзаменів, на 40% вища, ніж у цілому по інституту. У відгуках на випускників не вказано на недоліки, пов'язані з низьким рівнем моральної культури.

Необхідно відмітити, що підвищення рівня моральної культури у курсантів було досягнуто не тільки за рахунок експериментальних заходів. Цьому сприяли реформа військової освіти, досвід, накопичений під час виконання службово-бойових завдань та стажування у військах, зацікавленість усього науково-педагогічного та командного складу у здійсненні експерименту, а також тенденції до позитивних змін, що відбуваються в Збройних силах України (модернізація на демократичних засадах; утвердження у військах культу людини, її гідності; гуманізація всіх видів цілісної військово-педагогічної діяльності тощо).

Отже, розробка й апробація критеріїв і показників рівня моральної культури майбутніх фахівців – одне з найважливіших завдань дослідницько-експериментальної роботи, оскільки підготовка висококваліфікованих офіцерів в умовах вищих військових навчальних закладів передбачає виховання моральної культури з урахуванням надбаного досвіду та використанням сучасних педагогічних досягнень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабанский Ю.К.* Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю.К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
2. *Городов П.Н.* Оптимизация процесса воспитания в высшей военной школе / П.Н. Городов. – М. : ВПА, 1983. – 63 с.
3. *Марьенко И.С.* Основы процесса нравственного воспитания школьников: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов / И.С. Марьенко. – М. : Просвещение, 1980. – 183 с.
4. *Рєпа Н.Ю.* Виховання морально-соціальної зрілості учнів засобами народної педагогіки / Н.Ю. Рєпа, Ю.Є. Субачов // Рідна школа. – 2001. – №8. – С. 29 – 52.
5. *Ротань М.* Етика військового керівника / М. Ротань // Народна армія. – 1999. – 19 лютого.

ТАТЬЯНА ИСАЕНКО

КРИТЕРИИ ОЦЕНИВАНИЯ УРОВНЯ НРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

Рассмотрено критерии оценивания уровня нравственной культуры курсантов высших военных учебных заведений в контексте подготовки к будущей профессии.

Ключевые слова: курсанты, критерий, показатель, уровень нравственной воспитанности, нравственная зрелость, нравственная культура.

TETYANA ISAJENKO

CRITERIA OF EVALUATION OF MORAL CULTURE LEVEL OF FUTURE SPECIALIST

The criteria of evaluation of moral culture level of students of higher military educational establishments are considered in the context of their preparation to the future profession.

Keywords: students, criterion, index, level of moral breeding, moral maturity, moral culture.

Одержано 26.04.2010, рекомендовано до друку 12.05.2010.